

Pianisten speelden eeuw geleden anders

Wilfred Simons

Leiden ■ De muzikuitvoeringen van klassiek geschoolde pianisten lijken steeds meer op elkaar. Verschillen in pianotechniek en spelwijze, muzikale scholen en tradities die elk optreden een uniek persoonlijk karakter geven, dreigen te verdwijnen. De klassieke muziekwereld zit in een crisis, bleek vorige week tijdens de online sessie 'Resist or Obey?' van kunstencollege AC-PA van de Universiteit Leiden.

Volgens de Engelse musicoloog Daniel Leech-Wilkinson is de klassieke wereld terechtgekomen in een 'meedogenloos neoliberal businessmodel'. Musici hebben geleerd dat vakgenoten rivalen zijn. Ze moeten hun vakgenoten verslaan op het gebied van vlot, betrouwbaar en precies spel. Ze moeten er goed en gezond uitzien, vriendelijk overkomen en op een leuke manier kunnen samenspelen met anderen.

Vooraf moet hun spel zo min mogelijk afwijken van wat een 'benchmark' genoemd kan worden: een algemeen geaccepteerde interpretatie van een muziekstuk. Concertbezoekers en critici gebruiken de norm als houvast om te beoordelen of zij een uitvoering als 'goed' kunnen beoordelen (of niet). Concertprogrammeurs hebben een 'objectieve' maatstaf om te beoordelen voor welk publiek zij een solist zullen boeken.

Zo'n norm is dus voor vrijwel iedereen handig, behalve voor de musici. Zij zijn getraind als automaten. Ze hebben geleerd, aldus Leech-Wilkinson, dat het hun taak is om 'betrouwbaar te reproduceren wat de bedoeling van de componist was'. Die bedoeling is te vinden op de notenbalken van de bladmuziek. Ze worden geacht om te 'spelen wat er staat'. Ze geloven ook dat de interpretatie die hen is aangeleerd, dé manier is waarop een compositie gespeeld moet worden. Iedereen doet het immers zo?

Hongaarse dans

De Leidse muziekonderzoeker en pianiste Anna Scott bewijst dat het best anders kan. Ze deed onderzoek naar de manier waarop componist Johannes Brahms (1833-1897) zijn eigen pianocomposities uitvoerde. Van Brahms zelf is één vrij korte opname overgeleverd uit 1889, waarop hij zijn eerste Hongaarse dans speelt. Die opname klinkt al anders dan zoals die compositie nu wordt uitgevoerd: veel wilder en onstuimiger, maar de opname kon gemakke-

lijk terzijde worden geschoven, omdat de wasrol door intensief gebruik erg versleten is en daardoor moeilijk te beluisteren.

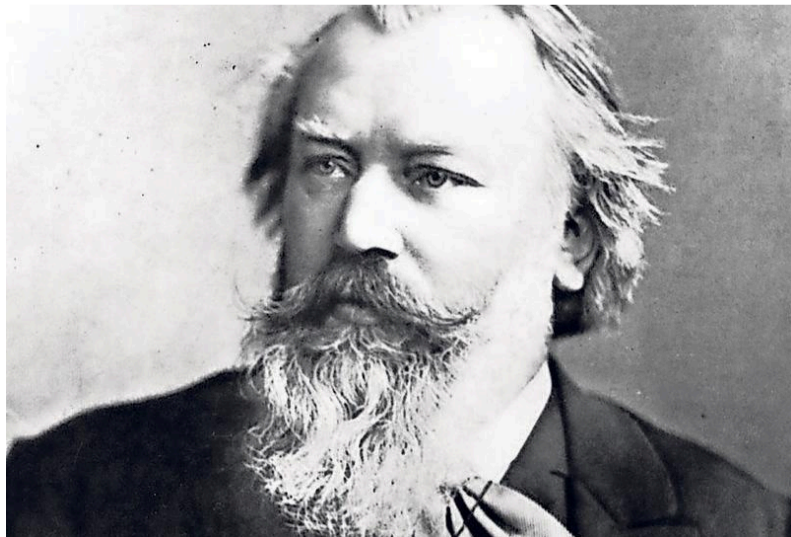
Scott kwam echter achter het bestaan van pianiste Ilona Eibenschütz (1872-1967), die bij Clara Schumann had gestudeerd en die langs die weg goed bevriend was geraakt met Brahms. De eerste keer dat hij zijn beroemde 'Sechs Klavierstücke' (opus 118) speelde, deed hij dat speciaal voor haar. Eibenschütz was daardoor zeer vertrouwd met de manier waarop Brahms piano speelde. In 1903 nam ze de Ballade uit opus 118 zelf op.

Toen Scott in 2006 deze en andere opnames hoorde van pianisten die Brahms persoonlijk hadden gekend, was ze 'geschokt'. Ze speelden zijn muziek zo heel anders dan zij gewend was. Ze werd zich er door van bewust dat Brahms 'op een veelvoud van manieren' gespeeld kan worden. Ze besloot om het spel van Eibenschütz en Adelina de Lara (1872-1961) te analyseren om er achter te komen waar dat 'andere' dan precies in zit. Dat is bij een eerste beluistering niet meteen duidelijk, maar door het spel van de pianistes precies te kopiëren, kwam ze er toch achter.

Hedendaagse musici leren te 'spelen wat er staat'

Pianisten als Brahms, Eibenschütz en De Lara gebruikten een techniek die 'dislocatie' heet. Waar moderne pianisten linker- en rechterhand synchroon spelen, gebruikten zij die soms onafhankelijk van elkaar. De melodie (rechts) en de begeleiding (links) klinken dan niet gelijktijdig, wat subtiele vertragingen in de muziekstroom geeft. Een tweede, fundamentele, verschil is de manier waarop zij muzikale zinnen of 'strofen' speelden. Hedendaagse pianisten zijn geneigd om die strofen sterk te benadrukken en te 'begrenzen'. Eibenschütz en De Lara speelden er juist overheen.

Dit kan voor uitvoerende musici een legitimatie zijn om creatiever en vrijer met Brahms' composities om te gaan, ze - in essentie - meer musicus te doen zijn in plaats van reproducerende automaten. Want tja - als Brahms zich al niet aan de 21ste eeuwse muzieknorm hield, wat verplicht uitvoerende musici van nu om dat wel te doen?

Johannes Brahms.